תנחומא בובר — שופטים

שפטים ושטרים וגו' (דברים טז יח). זש"ה מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישרשאל (תהלים קמז יט), דבריו אלו דברי תורה, חקיו אלו המדרשות, ומשפטיו אלו הדינין [לישראל], לא נתן הקב"ה את התורה ואת הדינין אלא לישראל בלבד, ומנין אתה למד שישראל וגוי עובד כוכבים שיש להם עסק זה עם זה, שאסור לישראל לומר לגוי, לך עמי לערכאות שלכם, שהוא עובר בלאו, שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום (שם שם כ), והלא אוה"ע נצטוו על הדינין, שהוא אחת משבע מצות בני נח, ומהו ומשפטים בל ידעום, אילו דקדוקי הדין, שכך שנינו מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים, ובני נח נהרגין בעד אחד, ובדיין אחד, ושלא בהתראה, מה שאין כן בישראל, לפי שדיני ממונות בשלשה, ודיני נפשות בעשרים ושלשה, וכתיב לא יקום עד אחד באיש וגו', על פי שני עדים וגו' (דברים יט טו), וצריכין דרישה וחקירה, כיצד בודקין את העדים, מכניסין אותן ומאיימין עליהן, ועוד היו בודקין אותן בשבע חקירות, באיזו שבוע, באיזה שנה, באיזה חודש, בכמה בחודש, באיזה יום, באיזה מקום, התריתם בו, וכך אתה מוצא בפרנסי ישראל, שלא נשתבחו אלא על ידי הדין, בשמואל כתיב והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל וגו' ושפט את ישראל וגו' (ש"א ז טז), ואף דוד לא נשתבח אלא על ידי הדין, שנאמר ויהי (דוד) עשה משפט וצדקה לכל עמו (דה"א יח יד).

ואף יהושפט כיון שהוחזק במלכות, לא נתעסק בעסקי מלכות, ולא בכבוד, אלא בעסקי הדין, שנאמר [וימלוך יהושפט וגו'] ויתחזק על ישראל (דה"ב יז א), מה [ויתחזק], שנתחזק ומינה את הדיינין, ואומר ויגבה לבו בדרכי ה' ועוד הסיר את הבמות ואת האשרים מיהודה (שם שם ו), וכי גסות הרוח היתה בו, שהוא אומר ויגבה לבו, אלא שמינה עליהם את הדיינין היודעים ללכת בדרכי ה', ושמרו דרך ה', ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים, כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר (המשפט) [משפט], ועתה יהי פחד ה' עליכם, שמרו ועשו, כי אין עם ה' אלהינו עולה ומשוא פנים ומקח שוחד (דה"ב יט ו ז), ומה משה רבינו שלא נצטוה על הדיינין, אלא אמר לו יתרו ואתה תחזה מכל העם וגו' (שמות יח כא), הושיב סנהדרין לישראל, אנו שהרי נצטוינו בתורה שופטים ושוטרים תתן לך על אחת כמה וכמה, ומניין שהושיב משה סנהדרין, שנאמר ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל וגו' (שמות יח כה), ואף ירושלים לא נשתבחה אלא על ידי הדין, שנאמר ויצא לך שם בגוים (ביופיך) [ביפיך] (יחזקאל טז יד), ואיזה הוא היפיור, זה הדין, שנאמר ודל לא תהדר בריבו (שמות כג ג), ולא חרבה ירושלים אלא על קלקול הדין, שנאמר טמאת השם רבת המהומה (יחזקאל כב ה), שם שהיה לך בתחילה על ידי דין טמאת, וכתיב מלאתי משפט (ישעיה א כא), וכך אמר להם ירמיה, לא האמינו מלכי ארץ [וגו'] מחטאת נביאיה עונות כהניה וגו' (איכה ד יב יג), באותה שעה נשבע הקב"ה שהוא בעצמו נפרע מהם ומהדיינין, שנאמר לכן נאם האדון ה' צבאות אביר ישראל וגו' (ישעיה א כד), ואין לכן אלא לשון שבועה, שנאמר ולכן נשבעתי לבית עלי (ש"א ג יד), ואין אביר אלא לשון אב ב"ד, שנאמר אביר הרועים אשר לשאול (שם כא ח), ללמדך שהקב"ה נעשה אב בית דין להפרע מהן, ומניין שבדיינין הכתוב מדבר, ראה מה כתיב אחריו, ואשיבה שפטיך כבראשונה (ישעיה א כו), לכך אמר דוד מגיד דבריו ליעקב (תהלים קמז יט).

שופטים ושוטרים. שופטים אילו הדיינין, ושוטרים אילו פרנסים שמנהיגין את העדה, ר' אלעזר אמר אם אין שוטר אין שופט, כיצד כיון שנתחייב אדם בבית דין לחבירו, אם אין שם שוטר שיוציא ממנו, כיון שפירש מן הדיינין, אין ספיקה ביד הדיין לעשות לו כלום, אלא אם כן מוסרו ביד שוטר, והשוטר מוציא ממנו. אמר ר' אלעזר בן פדת אילמלא שיטנו של יואב, לא היה דוד יכול לעשות את הדין וכן הוא אומר ויהי (דוד) עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא (דה"א יח יד טו), וכי דוד ויואב שופטים היו, אלא כל מי שאינו שומע לדיין, מוסרין אותו ביד יואב, ומוציאין ממנו בעל כרחו, וכן איוב אמר אב אנכי לאביונים וגו' ואשברה מתלעות עול (איוב כט טז יז).

תתן לך (דברים ט זיח). ולא לאומות העולם ד"א תתן לך. מלמד שנקראו הדיינין על שם משה, וזה אחד משלשה דברים שמסר משה נפשו עליהם ונקראים על שמו, נתן נפשו על התורה, [שנאמר ויהי שם [וגו'] ארבעים יום וארבעים לילה] (שמות לד כח), ונקראת על שמו, שנאמר זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג כב), נתן נפשו על ישראל, שנאמר ואם אין מחני נא (שמות לב לב), ומניין שנקראו על שמו, שנאמר כי שחת עמך (שם שם ז), ינתן נפשו על הדיינין, שנאמר ויך את המצרי [וגו'] ויאמר לרשע למה תכה רעך (שם ב י ביג), לפיכך נקראו על שמו, שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך.

[שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו']. בכל עיר ועיר. לשבטיך (דברים ט זיח), אפילו עיר שכולה משפחה אחת, מנה לך דיינין. ושפטו את העם משפט צדק (דברים שם). ללמדך שצדקה עושין עם שניהם, עם הזכאי שנוטל את שלו, ועם החייב שמוציאין את הגזילה מתחת ידו.

ד"א משפט צדק. בזמן שדנין צדק, עושין צדקה עם הבריות, שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (תהלים כה יב), בזמן שדין אמת מארץ תצמח, הקב"ה עושה צדקה עם הבריות, ומציל אותם מפורענות, ומיסורין, וטובה באה לעולם.

לא תטה משפט לא תכיר פנים (דברים טז יט). אזהרה לנשיא שלא יושיב את הראוי למטה למעלה, והראוי למעלה למטה.

ד"א לא תטה. בממון, לא תכיר בכבוד.

ד"א שלא יהא עני עומד ועשיר יושב.

ד"א לא תטה משפט, לעולם יהיו הדיינין רואין כאילו שכינה ביניהם, שנאמר בקרב אלהים ישפוט וגו' (תהלים פב א), מכאן לבעלי דינין שינהגו אימה בעצמן.

ד"א לא תטה משפט. אזהרה לחכם שלא יושיב אצלו מי שאינו ראוי לדין, ואם הושיב כאילו נטע אשרה, דסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ (דברים טז כא). מעשה באחד שהיה לו דין עם מלך ממלכי בית חשמונאי, בא ועמד לפני שמעון בן שטח, אמר ליה דין יש לי אצל המלך, אמר לם שמעון בן שטח לאותן הדיינין שהיו דנין עמו, אם משגר אני בשביל המלך, אתם מוכיחין אותו, אמרו לו הן, שיגר בשבילו, ובא נתנו את הכסא אצל שמעון בן שטח, אמר לו שמעון בן שטח עמוד על רגליך ותן את הדין, א"ל וכי דנין את המלך, פנה לימין וכבשו (את) הדיינין את פניהם בקרקע, פנה לשמאלו וכבשו את פניהם בקרקע, בא המלאך וחבטן בקרקע עד שיצתה נשמתן, מיד נזדעזע המלך, א"ל שמעון בן שטח עמוד על רגליך, ותן את הדין, כי לא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם, מיד עמד על רגליו, ונתן את הדין, מכאן שיהיו בעלי דינין נוהגין אימה בעצמן כביכול להקב"ה דנין, שכך אמר יהושפט לדיינין דעו [מה אתם עושים], כי לא לאדם תשפטו כי לה' (דה"ב יט ו), אמר ר' חמא בר חנינא בא וראה אילמלא מקרא כתיב אי אפשר לאומרו, שבשר ודם דן לבוראו, אמר הקב"ה לדיינין היו

נוהגין אימה בעצמכם כאילו דנין אותי, כיצד אדם עושה מצוה לפני גזרתי עליו ליתן לו מאה שדות, אם אתה מעביר עליו את הדין באחת מה שגזרתי עליו, אני נותן לו אחרים משלי, ומעלה אני עליך כאילו ממני נטלת.

לא תקח שוחד (דברים טז יט). כיון שנותן הדיין לבו על השוחד, נעה עור בדין, ואינו יכול לדין אותו באמת, אמר ר' אלעזר הרי הוא אומר הנה נשיאי ישראל איש לזרועו היו בך וגו' (יחזקאל כב ו), שהיו פושטין זרועותיהן תחת כנפיהם, ונוטלין את השוחד. אמר ר' אבהו כל הנוטל שוה פרוטה מחבירו נקרא רשע, שנאמר שוחד מחק [רשע] יקח (משלי יז כ ג). אמר ר' ישמעאל בן אלישע בא וראה כמה קשה השוחד, פעם אחת בא דם אחד, והביא לי ראשית הגז, והיה לו דין לפני הדיין, ואני הייתי עומד לצד אחד, ואמרתי עם יטעון לפני הדיין כך וכך יזכה בדין, והייתי מצפה לזכותו, אע"פ שלא נתן לי אלא משלי, ולא שוחד היה, ונתקרב לבי עמו, כל זמן שראייו, ואע"פ שהלך לב"ד הייתי שואל עליו אם זכה אם לאו, להודיעך כמה קשה השוחד, שמעוור את העינים, והרי דברים ק"ו, ומה אני שהביא לי משלי, ומשלי נטלתי, הייתי מצפה לזכותו, הנוטל שוחד על אחת כמה וכמה.

היה רבן יוחנן בן זכאי אומר וקרבתי אליכם למשפט [והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר] (מלאכי ג ה), אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מום התוכחה, הקיש הכתוב מטי דין, לכל עבירות החמורות, לפיכך הזהיר הקב"ה לט תאה. אמר ר' חמא בר אושעיא אדם חש בעינו, נותן ממון הרבה לרופא ספק מתרפא ספק אינו מתרפא, והנוטל שוחד מקלקל הדין, ומעוור את עיניו, וגורם גלות לישראל, ומביא רעב לעולם, שנאמר צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת (דברים טז כ), ואם לאו לא תירש.

צדק צדק תרדוף. [שני פעמים] מכאן אמרו שיהא אדם רודף אחר ב"ד יפה.

ד"א צדק צדק תרדוף שני פעמים, אזהרה לדיינין שדנין דיני נפשות, שלא יהו חותכין את הדין ביומו, אלא יהו מלינין את הדין, כדרך שמלינין בירושלים, שנאמר [מלאתי משפט] צדק ילין בה (ישעיה א כא).

למען תחיה (דברים טז כ). כל הדן דין אמת לאמיתו, זוכה לחיי העולם הבא, שנאמר (כי) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה וגו' (ישעיה נו א).

והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה וגו' (זכריה יג ח). זו היא שנאמר ברוח הקודש על ידי דוד, יבושו כל עובדי פסל המתהללים באלילים (תהלים צז ז), כנגד מי אמרו, לא אמרו אלא כנגד מעשים של הקב"ה, אמר ר' חנינא עתיד הקב"ה להראות כבודו לכל באי עולם, ולהוריד כסאו באמצע הרקיע, וחוזר ומניחו במקום שחמה זורחת בתקופת טבת, אמר ליה ר' חנינא הזקן אפשר לראות כבודו, והכתיב כי לא יראני האדם וחי (שמות לג כ), ואתה אומר עתיד הקב"ה להראות כבודו לכל באי עולם, א"ל הרי כתיב כי שמש ומגן ה' (צבאות) [אלהים וגו'] (תהלים פד יב), מה שמש ומגן מגין עליו בשעת מלחמה, אף הקב"ה מגין על בניו בשעת מלחמה באותה שעה, אמר ר' חנינא בשעה שידין הקב"ה אומות העולם, הוא תופסן לדין, הן ואלהיהן, ומעמיד להן פיטומין, ומביא שתי הלוחות, ועשרת הדברות, ואומר להם כלום השגיחו עליכם, ואומרים לפניו מיום שבראתנו לא השגיחו עלינו אלא ישראל עמך בלבד, המתהללים באלילים (שם צז ז), ראוי למקרא לורה בטחים, מהו המתהללים, שלא עבדו עבודה זרה עד שנהגו כבוד זה בזה, א"ל הקב"ה בכל יום ויום אתם מתביישין לפני, יש בכם שהם עובדין ליונים, והרבה יונים נשחטין, ויש בכם שעובדים ללבנים, והרבה לבנים נשברים, יש בכם שעובדים לדגים, והרבה דגים נמכרים בשוק, מיד הקב"ה מביישן, שנאמר יראו גוים ויבושו (מיכה ז טז).

אמר ר' חמא בר חנינא מהו כל הגוים נקבצו יחדו (ישעיה מג ט), לעתיד לבא הקב"ה מביא ספר תורה, ומניחה בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו, מיד מתקבצין כל האומות בערבוביא, שנאמר כל הגוים נקבצו יחדו [וגו'], א"ל הקב"ה אל תקבצו בערבוביא, אלא כל אומר וסופריה, [שנאמר] ויאספו לאומים (שם), נכנסה מלכות רומי, א"ל הקב"ה במה עסקתם, אומרים הרבה שווקים תיקננו, הרבה מרחצאות עשינו, וכסף וזהב הרבינו, הכל כדי שיעסקו ישראל בתורה, א"ל כל מה שעשיתם לצריכיכם עשיתם, שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות לעדן עצמכם, כסף וזהב שלי הוא, שנאמר לי הכסף ולי הזהב (חגי ב ח). נכנסה מלכות פרס, א"ל במה עסקתם, אומרים הרבה כרכים (תקיננו) [כבשנו] הרבה גשרים תיקננו, הרבה מלחמות [עשינו], הכל בשביל ישראל, א"ל כל מה שעשיתם בשביל עצמיכם עשיתם, כרכים לעשות בהם אנגריא, גשרים ליטול מכס, מלחמות אני עשיתי, שנאמר ה' איש מלחמה (שמות טו ג), כלום יש בכם מגיד זאת, שנאמר מי בהם יגיד זאת (ישעיה מג ט), ואין זאת אלא תורה, שנאמר וזאת התורה אשר שם משה (דברים ד מד), אומרים לפניו כלום נתת לנו ולא קבלנוה, [עליהם הוא אומר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו (שם לג ב), מלמד שהחזיר הקב"ה על כל אומות העולם ולא קבלוה], אומרים לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה, א"ל מצוה קלה אני נותן לכם, אם אתם משמרין אותה אתן [לכם שכר] כישראל, א"ל לכו ועשו סוכה, מיד כל אחד ואחד הולך ועשה לו סוכה, והקב"ה מוציא חמה מנרתיקה וכל אחד מבעט בסוכתו ויוצא, נאמר ננתקה את מוסרותמו (שם ב ג). והקב"ה משחק עליהם, שנאמר יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו (שם שם ד).

(וישתחוו לך) [השתחוו לו] כל אלהים (תהלים צז ז), כשידין לאומות העולם ידין לאלהיהם עמהם, שנאמר כי באש ה' נשפט וגו' (ישעיה סו טז), כיון שאין יכולין לעמוד באש פורחין והקב"ה משלח מלאכים בקולרין ובשלשלאות, ומשליכין אותן לתוך האור, שנאמר ולהט אותם היום הבא וגו' (מלאכי ג יט).

ד"א (וישתחוו לך) [השתחוו לו] כל אלהים. אומרים אומות העולם לאלהיהם, בואו ונשתחוה לפני הקב"ה, שאתם התעיתם אותנו, מיד והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב יח), והקב"ה מוריד אומות העולם לגיהנם, לכך נאמר יבושו כל עובדי פסל וגו' (תהלים צז ז). והיה בכל הארץ נאום ה' פי שנים בה יכרתו (ויגועו) [יגועו] והשלישית יותר בה (זכריה יג ח), [אלו ישראל שהם משלישותו של עולם בני שלשת אבות, ד"א והשלישית יותר בה] שאין מתיישבין בארצם אלא בגאולה שלישית, גאולה ראשונה זו גאולת מצרים, שניה זו גאולת עזרא, שלישית אין לה הפסק. אמר ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני, בא דוד והעמידן על אחת עשרה, שנאמר ה' מי יגור באהלך [וגו'] הולך תמים וגו' (תהלים טו א ב), עד עושה אלה לא ימוט לעולם (שם שם ה), בא ישעיה והעמידן על שש, שנאמר הולך צדקות, ודובר מישרים, מואס בבצע מעשקות, נוער כפיו מתמוך בשוחד, [אוטם אזנו משמוע דמים], עוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו), וכתיב בתריה (והוא) [הוא] מרומים ישכון מצודות סלעים משגבו, לחמו ניתן מימיו נאמנים (שם שם טז), בא מיכה והעמידן על שלש, שנאמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והנצע לכת עם אלהיך (מיכה ו ח), בא עמוס והעמידן על שתים, שנאמר כי כה אמר ה' [וגו'] דרשוני וחיו (עמוס ה ד), בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב ד).

חסלת פרשת שופטים